

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

СТАРЧЕНКО Валентин Михайлович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0008-0894-2664>

УДК 342.9

DOI 10.32782/NP.2021.3.33

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття дисципліна в розрізі діяльності Державного бюро розслідувань. Узагальнено теоретичні підходи щодо тлумачення категорії законність, на основі чого сформуовано власну думку стосовно розуміння цього питання в контексті роботи Бюро. Обґрунтовано важливість забезпечення дисципліни та законності в Державному бюро розслідувань.

Ключові слова: дисципліна, законність, діяльність, Державне бюро розслідувань, завдання, функції.

Постановка проблеми

Законність та дисципліна є одними із ключових чинників забезпечення ефективного функціонування будь-якого органу державної влади. Саме останні фактори досить сильно впливають на ефективність, послідовність та цілеспрямованість виконання завдань, які стоять перед певною державною інституцією. І Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) у даному контексті не є виключенням, що, перш за все, обумовлено метою діяльності даного відомства, яка полягає у встановленні справедливості у суспільстві шляхом незалежного, всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси [1]. А відтак, від роботи даного відомства напряду залежить не тільки стан дотримання принципів верховенства права та законності у суспільстві в цілому, а й в діяльності кожної окремої дер-

жавної інституції, незалежно від її цільового призначення.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, пов'язані із забезпеченням належного функціонування Державного бюро розслідування, у своїх наукових працях розглядали: С.М. Алфьоров, К.В. Антонов, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, С.В. Микитюк, О.Ю. Минюк, О.Ю. Салманова, В.М. Тертишник та багато інших. Втім, незважаючи на суттєві теоретичні здобутки вказаних фахівців, в юридичній літературі фактично відсутні комплексні теоретичні дослідження присвячені теоретичним аспектам забезпечення дисципліни та законності в Державному бюро розслідувань.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб визначити поняття та розкрити значення забезпечення дисципліни та законності в Державному бюро розслідувань. Досягнення вказаної мети обумовлює необхідність вирішення наступних завдань: розкрити сутність дисципліни, на основі чого сформуувати відповідне визначення в розрізі діяльності Державного бюро розслідувань; з'ясувати зміст поняття законність, на основі чого опрацювати важливість дотримання останньої в розрізі діяльності ДБР.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в роботі дістало подальшого опрацюван-

ня визначення поняття забезпечення дисципліни та законності в Державному бюро розслідувань, а також розкрито значення цієї наукової категорії.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження варто відзначити, що аналіз правового статусу Державного бюро розслідувань дає змогу констатувати, що на даний правоохоронний орган покладено значне коло важливих завдань, від ефективності вирішення яких наряду залежить безпека та добробут населення, а також стан дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина. При цьому робота даної інституції наряду залежить, та є фактично неможливою, без дотримання вимог принципу законності та суворості дисципліни.

Варто зауважити, що дисципліна та законність є схожими і співвідносними категоріям, але носять далеко не однаковий зміст. Так, дисципліна – це міжгалузєва категорія, не монополізована правом. Дане слово і похідне від нього «дисциплінарний» походять від французького слова «discipline», що означає статут, порядок, правила поведінки, загальнообов'язкові для осіб, що утворюють будь-яке об'єднання, корпорацію, союз [2, с.12]. Часто науковці розкривають сутність дисципліни, крізь призму людської особистості та координат її розвитку. Відповідно до Юридичної енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка, дисципліна – це точне, своєчасне і неухильне додержання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки у державі, суспільстві та житті. Спрямована на впорядкованість і узгодженість суспільних відносин дисципліна є необхідною умовою ефективного функціонування суспільства і держави, досягнення поставленої мети у діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, підприємств, установ і організацій, а також громадян [3, с.199]. У правовій галузі дисципліна, на думку А.Ф. Крижановського, представляє собою особливий порядок функціонування суспільних відносин, що складаються в процесі функціонування державних і громадських організацій, поєднує те, що правовий порядок виводить-

ся з інших правових явищ, не отримуючи свої власної предметної виокремленості [4, с.136]. Д.О. Гавриленко відмічає: дисципліна – це, насамперед, суворе і точне дотримання порядку і правил поведінки, встановлених для визначеного кола осіб, що є для них обов'язковими. Даний автор у своїй статті, присвяченій поняттю дисципліни, виокремлює такі її види: галузева (транспортна дисципліна, військова, трудова, сюди ж можна віднести також і дисципліну в кримінально-виконавчих установах); функціональна (планова, договірна, фінансова). Далі автор підкреслює, що дисципліна має два аспекти: наявність визначених правил, норм поведінки, тобто санкціонований нормами права порядок взаємин учасників визначених суспільних відносин; практичне дотримання суб'єктами встановлених правил поведінки [5, с.24].

Багато різних підходів до розуміння поняття «дисципліна» існує у сфері державного управління. У найзагальнішій інтерпретації – це форма громадського зв'язку, що свідчить про визнання та дотримання людиною погоджених правил, норм, процедур поведінки, забезпечення, ведення певних (їй доручених) справ. Паралельно із цим існує три думки щодо дисципліни у державному управлінні: одна характеризує її в інституціональному аспекті як сукупність норм, правил, процедур, вимог, що вироблено та затверджено в управлінській системі, та які підлягають виконанню кожним, хто в ній діє чи з нею стикається; друга – розкриває її зміст через фактичну поведінку людей в управлінських процесах; третя – полягає у визначенні її не з точки зору додержання вимог законодавчих актів та інших правових приписів, а в плані стану суспільних відносин, які складаються у сфері державної служби в результаті відповідної поведінки державного службовця. Незважаючи на взаємозалежність цих думок, з точки зору забезпечення прав та свобод громадян доцільним є розуміння дисципліни в державному управлінні як фактичної поведінки персоналу державного апарату, яка відображається в управлінських рішеннях, а також в управлінському (службовому) спілкуванні. Це не лише дотримання чинного юридич-

ного порядку виконання державної посади та зобов'язань, відповідних робочому місцю, що може часом набувати формального характеру, але й, головним чином, забезпечення «живого», плідного співробітництва між державою та суспільством, між державними органами та органами місцевого самоврядування, між ними та конкретними суспільними структурами, посадовими особами та громадянами, які вирішують свої проблеми, реалізують права, свободи, особисті інтереси [6, с.222; 7, с.127-128].

Таким чином, у загальному розумінні дисципліна представляє собою систему правил, норм, вимог та механізмів, які в своїй сукупності спрямовані на забезпечення внутрішнього порядку, послідовності та додержання необхідної поведінки та виконання обов'язків особою та/або певною групою осіб в рамках конкретного правового, організаційного чи соціального середовища. Дисципліна характеризується такими ключовими властивостями: 1) обумовлена наявністю правил, норм та стандартів, спрямованих на забезпечення належної поведінки суб'єктів у певних взаємовідносинах; 2) передбачає психологічну готовність суб'єкта дотримуватись відповідних вимог та правил; 3) вимагає усвідомлення суб'єктом необхідності та важливості дотримання відповідних порядків та правил; 4) передбачає можливість та добровільне прийняття обов'язку нести встановлену міру відповідальності за вчинені правопорушення.

З огляду на зазначене вище, забезпечення дисципліни в Державному бюро розслідувань представляє собою систему правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення внутрішнього порядку, послідовності виконання та додержання установлених вимог та правил поведінки посадовими особами даного відомства, що в свою чергу сприяє якісному та ефективному виконанню завдань та функцій, які стоять перед ними в процесі реалізації службової діяльності. А відтак, забезпечення дисципліни в розрізі представленої проблематики передбачає: по-перше, розробку та прийняття норм, вимог і стандартів, яких мають дотримуватись посадові особи ДБР в процесі здійснення службової діяльності; по-друге, ство-

рення необхідних організаційних заходів для забезпечення та підтримки дисципліни, що в свою чергу включає: а) постійне професійне навчання та розвиток службовців; б) підвищення правової свідомості відповідних фахівців, що є превентивним засобом попередження вчинення ними правопорушень; в) розробку механізмів юридичної відповідальності за вчинення неправомірних дій.

Що ж стосується законності, то дана категорія є більш ширшою та складною, аніж дисципліна. Вперше термін «законність» був вживаний Платоном. На його погляд, законність («*eunomia*») означає те, що закони не можуть порушуватися ніким. Небезпеку в порушенні законів чи у встановленні значної кількості винятків щодо дії законів Платон пояснює так: «Порушення законів завдає ту шкоду, яка, поступово вкорінюючись, проникає у природу та звички, а звідти у більш значному обсязі поширюється на ділові взаємини громадян і посягає навіть на самі закони та державний устрій кінцею кінцем це перевертає все з ніг на голову як у приватному, так і в державному житті» [8, с.46].

В юридичній літературі більшість вчених схильні розглядати законність як комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що відображає організацію і функціонування суспільства на правових засадах, гармонійний зв'язок особи, влади, права і закону в конкретній державі. Дану думку поділяють вітчизняні науковці, зазначаючи, що законність – це комплексна політико-правова категорія, що відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічну взаємодію права та влади, права та держави. Таким чином, законність розуміється як принцип, метод, режим строгого та неухильного дотримання, виконання норм права всіма учасниками суспільних відносин (державою, її органами, суспільними та іншими організаціями, трудовими колективами, посадовими особами, громадянами – всіма без виключення) [9, с.432-433].

Пріоритет саме комплексного підходу до визначення законності відмічається багатьма науковцями. Наприклад, В.В. Ко-

пейчиков обстоює позицію, що законність не можна розуміти моністично, а лише у контексті сукупності ознак. «По-перше, законність – це правовий режим точного й неухильного здійснення законів та інших нормативно-правових актів у всіх сферах державного та суспільного життя. У цьому аспекті законність означає явище, покликане створювати сприятливі умови для втілення приписів законів і підзаконних актів у повсякденне життя держави та суспільства. По-друге, законність – це існування належного та ефективного контролю за неухильним дотриманням приписів правових норм, виявлення правопорушень і притягнення винних у їх учиненні до юридичної відповідальності», – наголошує вчений [10; 11, с.330]. В тому ж ключі, але під дещо іншим кутом законність розглядається В.П. Івановим. Досліджуючи зазначену категорію вчений пише, що вона являє собою багатопланове явище. На його думку, в якості найбільш значущих ознак законності можна назвати наступні: загальність, яка проявляється в тому, що всі, хто знаходиться в межах дії норм права, зобов'язаний їх дотримуватися; ніхто не може ухилитися від цього: ні окремих громадян, ні сама держава, ні її представники; законність є найважливішою вимогою (принципом) діяльності суб'єктів правотворчої і правозастосовної сфери. При цьому автор наголошує, що вона є саме принципом діяльності, а не самою діяльністю. Виходячи із цього правник визначає законність як систему реально чинного права, що характеризується повним здійсненням і реалізацією правових законодавчих актів державними органами, посадовими особами, громадськими організаціями, що забезпечують використання і захист прав і свобод громадян. Сутність законності В.П. Іванов вбачає у тому, що вона є вимогою суворого і неухильного здійснення норм правового закону суб'єктами правового життя. Внаслідок цього законність як принцип проголошується і закріплюється в законодавстві як основоположна ідея існування та діяльності всіх суб'єктів права [12, с.155-156].

Разом з цим, існує безліч наукових підходів в яких зміст законності зводиться до якогось лаконічного та більш вузького ви-

значення. Так, І.Л. Невзоров довів, що законність – це насамперед основна (провідна) правова ідея, покладена в основу всього права в цілому. На його погляд законність належить до принципів-законоположень (правових абстракцій), у яких переважно відсутні згадування про права, обов'язки та відповідальність суб'єктів правовідносин, тому що вони за своєю юридичною природою є нетиповими нормативними приписами [13, с.10, 11]. О.В. Гетманцев поділяє дану ідею, але вказує, що зміст принципу законності становить система конкретних вимог: загальність законності, що означає обов'язковість законів та інших нормативно-правових актів для всіх учасників суспільних відносин без винятку; суворе дотримання закону усіма суб'єктами правовідносин; верховенство закону в системі нормативно правових актів; єдність законності; реальність законності, тобто фактичне виконання вимог, закладених в юридичних нормах, учасниками правовідносин; єдина націленість діяльності органів законодавчої, виконавчої та влади; доцільності законності: (вибір законних варіантів здійснення правотворчої та правозастосовної діяльності, які є найбільш оптимальним заходом досягнення мети правового регулювання); забезпечення рівності усіх перед законом, можливість покарання тільки за порушення чітко визначених положень закону; невідворотність покарань за здійснене порушення закону; встановлення дієвого механізму впровадження принципу законності в усіх сферах суспільного життя, створення системи гарантій, за допомогою яких би забезпечувалось повне дотримання принципу законності [14].

Тож, наведені вище наукові позиції дають змогу виокремити наступні найбільш важливі характеристики поняття «законність»: 1) це широка категорія, що лежить в основі всіх суспільно-правових відносин та механізму їх правового регулювання; 2) містить в собі вимоги щодо необхідності дотримання визначених нормами права приписів та правил поведінки; 3) забезпечення законності відбувається за рахунок встановлених державою методів різної інтенсивності впливу, у тому числі й примусу; 4) вона доповнює визнаний в державі принцип верховенства права, але на відміну від нього ставить на перше місце саме нормативну складову правового регулювання; 5) органічно включає

в себе дисципліну, адже передбачає свідоме та добровільне дотримання всіма суб'єктами існуючих юридичних приписів. Таким чином, законність – це принцип, основоположна, вихідна засада, базова ідея, що визначає вектори та спрямовує відповідно до них правове регулювання суспільних відносин в будь-якій сфері суспільного життя. Згідно до сутності даного принципу, кожен суб'єкт правовідносин зобов'язаний реалізовувати свої права та обов'язки у чітко визначеному законодавством України (законами та підзаконними актами) порядку, не відступаючи від нього.

Висновки

Аналіз теоретичних підходів щодо тлумачення понять «законність» та «дисципліна» дає змогу дійти до висновку про те, що дані категорії взаємопов'язані між собою та пронизують фактично всі сфери суспільного життя. Втім, в рамках окремих правовідносин, вони (дисципліна та законність) набувають свого, особливого значення та змісту. Саме цим вирізняється діяльність Державного бюро розслідувань.

Проведений у даному дослідженні аналіз дає змогу констатувати, що законність та дисципліна в роботі Державного бюро розслідувань є запорукою того, що запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які відносяться до компетенції даного відомства, відбуватиметься виключно в нормативно-встановлених рамках та забезпечуватиме притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найбільш тяжкі правопорушення – злочини.

З огляду на зазначене вище, значення забезпечення дисципліни та законності в Державному бюро розслідувань можна розглядати у двох контекстах:

- по-перше, з точки зору забезпечення ефективного внутрішнього функціонування ДБР, як правоохоронного органу, адже дисципліна та законність: а) сприяють ефективному виконанню службовцями своїх посадових обов'язків; б) є важливим превентивним заходом для вчинення правопорушень посадовими особами; в) створюють сприятливі умови для формування професійного та згуртованого колективу;

- по-друге, є важливим зовнішнім чинником забезпечення ефективного функціонування ДБР, як правоохоронного органу, від роботи якого напряму залежить забезпечення та захист прав та свобод людини і громадянина, а також ефективність запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів віднесених до підслідності ДБР.

Література

1. Державне бюро розслідувань. Офіційний WEB-сайт URL: <https://dbr.gov.ua/khto-mi-i-yak-mi-pracuyemo>
2. Коваленко К.В. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності працівників органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2009. 207 с.
3. Юридична енциклопедія : Т.2, Д – Й / Ю.С. Шемшученко Ю.С. // Київ : «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана». 2004. С.199
4. Крижановський А.Ф. Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... д-ра. юрид. наук: Одеса: Одеська національна юридична академія. 2009. 469 с.
5. Романов М.В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі: дис. ... канд. юрид. наук.. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2002. 208 с.
6. Державна служба: організаційно-правові основи і шляхи розвитку. За заг. ред. докт. юрид. наук. В.Б. Авер'янова. К.: «Ін Юре», 1999. 272с.
7. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Національний транспортний університет. 2006. 205 с.
8. Гринюк Р.Ф. Теоретична модель правової держави і проблеми її реалізації в сучасних умовах: дис. ... д-ра. юрид. наук. Острог: Національний університет «Острозька академія». 2006. 445 с.
9. Тарахонич Т. Законність як мета та результат правового регулювання. Збірник

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що забезпечення дисципліни в Державному бюро розслідувань представляє собою систему правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення внутрішнього порядку, послідовності виконання та додержання установлених вимог та правил поведінки посадовими особами даного відомства, що в свою чергу сприяє якісному та ефективному виконанню завдань та функцій, які стоять перед ними в процесі реалізації службової діяльності.

Констатовано, що законність та дисципліна в роботі Державного бюро розслідувань є запорукою того, що запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які відносяться до компетенції даного відомства, відбуватиметься виключно в нормативно-встановлених рамках та забезпечуватиме притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найбільш тяжкі правопорушення – злочини.

Доведено, що значення забезпечення дисципліни та законності в Державному бюро розслідувань можна розглядати у двох контекстах: по-перше, з точки зору забезпечення ефективного внутрішнього функціонування ДБР, як правоохоронного органу, адже дисципліна та законність: а) сприяють ефективному виконанню службовцями своїх посадових обов'язків; б) є важливим превентивним заходом для вчинення правопорушень посадовими особами; в) створюють сприятливі умови для формування професійного та згуртованого колективу; по-друге, є важливим зовнішнім чинником забезпечення ефективного функціонування ДБР, як правоохоронного органу, від роботи якого напряду залежить забезпечення та захист прав та свобод людини і громадянина, а також ефективність запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів віднесених до підслідності ДБР.

Ключові слова: дисципліна, законність, діяльність, Державне бюро розслідувань, завдання, функції.

наукових праць «Ефективність норм права». 2016. №VII. С.432-435.

10. Теорія держави і права : навчальний посібник. за заг. ред. В.В. Копейчикова. К. : Юрінком Інтер, 2002. 249 с.

11. Салманова О.Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України: дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 455 с.

SUMMARY

It is argued that ensuring discipline in the State Bureau of Investigation is a system of legal and organizational measures aimed at ensuring internal order; the sequence of execution and compliance with established requirements and rules of conduct by officials of this department, which in turn contributes to the high-quality and effective performance of tasks and functions. which are in front of them in the process of implementing official activities.

It was established that legality and discipline in the work of the State Bureau of Investigation is a guarantee that the prevention, detection, termination, disclosure and investigation of crimes falling within the competence of this department will take place exclusively within the regulatory framework and will ensure the prosecution of those who have committed the most serious offenses are crimes.

It has been proven that the importance of ensuring discipline and legality in the State Bureau of Investigation can be considered in two contexts: firstly, from the point of view of ensuring the effective internal functioning of the SBI as a law enforcement body, because discipline and legality: a) contribute to the effective performance of official duties by employees ties; b) is an important preventive measure for the commission of offenses by officials; c) create favorable conditions for the formation of a professional and cohesive team; secondly, it is an important external factor for ensuring the effective functioning of the SBI, as a law enforcement body, on the work of which the provision and protection of human and citizen rights and freedoms, as well as the effectiveness of prevention, detection, termination, disclosure and investigation of crimes assigned to the SBI's jurisdiction, directly depends on its work.

Key words: discipline, legality, activity, State Bureau of Investigation, tasks, functions.

12. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.

13. Невзоров І.Л. Принцип законності в правозастосувальній діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» Харків, 2003. 20 с.

14. Комаришин Н.С., Гетманцев О.В. Принципи законності: поняття, особливості. Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих вчених. Суми: УАБС НБУ. 2006. С.49 – 51.